

Martin Reiner
NEOKLASICISMUS

Vážení přátelé,

bylo mi dvacet jedna let, když jsem vložil do obálky pár svých lyrických drobníčků a poslal je Karlu Sýsovi do Tvorby. Odpověď, která mi z Prahy přišla, má datum 4.5.1986, je adresována soudruhu Martinu Pluháčkovi a je vcelku stručná: Milý příteli, díky za ty verše, necháváme si k otištění... Srdečně zdraví Karel Sýs.

Těšil jsem se jako malý kluk, jímž jsem taky byl... jenže nakonec v Tvorbě nevyšlo nic - a já, bez ohledu na to, že mi komunisté dali úplné střední vzdělání, vykopal válečnou sekýru.

Tři básnické sbírky, které mi později vyšly v mladičké demokracii, dokládají, že se mně to bourání starých pořádků slušně vyplatilo.

Však k meritu věci:

Tato historika by mohla být dobrým příkladem, jak snadno člověk přijde k metráku másla, které pak musí nosit na hlavě, plouže se demokratickými kanály a přemítaje o relativitě viny a nevin. Chce však pouze říct, že mé básnické jítro shodou okolností padlo do doby to otalitního šera, kdy být talentovaným začínajícím autorem byl svého druhu odsudek. I tady na Bítově s námi zasedá několik básníků, kteří vlastním osudem prokázali, jak snadné tehdy bylo nosit stále ošoupanější nálepku talentovaný začínající autor třeba deset nebo patnáct let.

V tomto světle jeví se být téměř zbytečnou otázkou, jak jsou na tom začínající talentovaní básníci dnes.

Ano, ti dnešní mladí a nejmladší jsou na tom velice dobře, protože nikdo nemusí čekat na vydání prvotiny patnáct pokorných let. Navíc začínají v době, kdy jméno Vrchlický je pro mnohé zaměnitelné za Dzeržinský, kdy z Halase známe školami protežovanou angažovanou tvorbu protektorátní lépe než barevný expresionismus jeho prvních knížek, generace básnických stars z let šedesátých rychle stárne, generace následující je historicky znemožněná a ta další umořená normalizačním žernovem.

Nad novým královstvím vlaje prapor s novými symboly a čiperných básnických pážat je třeba snad více než soli!

Ale hne id se mi zdá, že jsou na tom ti nejmladší i špatně, moc špatně; a to právě proto, že nedostali čas krmit alespoň nějakou dobu milosrdné šuplíky a stejně jako podobně historicky obdařené básnické generace, jež přišly po roce 1918 a pak na počátku 60. let, se v rozesmátém houfu kompromitují knihami, které jdou hluboko pod míru jejich talentu. A přitom Mikuláškův syndrom známe už tak dlouho a tak dobře.

(Jen pro osvěžení paměti připomínám, že Oldřich Mikulášek vydal svou prvotinu Černý bílý ano ne taky ve dvaceti letech a o mnoho let později ji pracně zkupoval po antikvariátech a odkupoval - za částky výrazně přesahující původní hodnotu - i z knihoven svých dobrých přátel. Snažil se zkrátka /a pamětník L. K. tvrdí, že velmi vehementně/ sprovodit tuto knihu jednou provždy ze světa - asi sám nejlíp věděl proč.)

Asi bychom teď měli začít poctivě listovat v desítkách a stovkách starých knížek a měli bychom srovnávat, analyzovat - ale pro ŠČ?

Má smysl všechno to úsilí, když na jeho konci budeme vědět jistě zase jen to, že až dosud každá nová básnická generace vyprodukovala spoustu telecích knížek, které neprozradily takřka nic o tom, co přinese věk básnické zralosti, a že každá generace měla i své autory oslnivých počátků. A že každá generace má své hlavní tahy a že na chvostu každé se jako budulinci vezou outsideři lepší svých vymydlených, čítankových druhů? A že... a tak pořád dál a pořád dokola.

Přesto jsem to zkusil - a zjistil jsem, že celá česká poezie dosáhla svého přirozeného vrcholu právě v dílech dnešní mladé generace. Přesněji: to, co jsme mohli číst v několika polistopadových knihách autorů narozených v první polovině šedesátých let, je tím nejlepším, co česká básnická tvorba dosud přinesla! Ty knihy jsou totiž naplněny dokonalými lyrickými kondenzáty reality a lze v nich nalézt takové básnické skladby, které činí z poezie jedinečný a nezastupitelný žánr, lze v nich nalézt v nich strohé a nádherné verše napsané jazykem, který stěží hledá obdoby, je v těch knihách prostě vše, co je živoucím a třpytným smíchem nad kritickými nářky a zoufalstvím.

(A jak si přitom nevzpomenout na Zdeňka Urbánka, který před lety /přesně v dubnu 1989 v brněnském klubu Na Křenové/ tvrdil, že „poslední dobrá poezie je Chaucer“. Do básnické lóže pak ještě k autorovi Canterburyšských povídek /sic!/ vpustil kronikáře Homéra, dramatika Shakespeara a tuším Danta, ale potom ihned zamkl a klíček letěl do kanálu, neboť „veškerá další poezie už je jen chabou snůškou marginálií. - Což nazývám pro změnu Urbánkův syndrom.)

V souladu s výše uvedeným jsem dále ochoten tvrdit, že by se poezie neměla nechávat dobrovolně poutat k jednomu kůlu s jinými žánry, že by měla do posledního vydechnutí hájit své privilegium nejrepresentativnějšího nositele lidské řeči a že by měla být zcela vědomě nositelkou její specifické formy, tedy řeči rytmem i rýmem vázané. A rozhodně by se měla vyhnout situacím, v nichž se veršem pouze zbytečně komplikuje to, co mohlo být přesně a jasně vyjádřeno ve třech sloupcích politického úvodníku.

Dokonce tak daleko jsem schopen jít, že chci přísně vyzvat každého básníka: Vyvaruj se při psaní poezie zbytečných myšlenek a názorů, protože s těmi si zpravidla jiné žánry v prvním plánu poradí lépe! Máš-li potřebu hlásat zvěst, ulev si, však na jiné míse! Pravá poezie je totiž lyrika. A báseň jen kometa, která na několik vteřin - než opět zapadne v hlubinách vesmíru - zazáří a způsobí, že svět v jejím ostrém světle vypadá jinak.

A jestli už jsem se ocitl na obloze, kde sviští létavice a kde chladně tkví i Urbánkovo souhvězdí, vyjevím z té výšky i svůj podiv nad tím, jak zatvrzele jsou výkony současných básníků hodnoceny podle metrů nastavených poezií více či méně (po)minulou.

Vždyť minulost je jistotou pouze zdánlivou, a vytrvalost, s níž se domníváme vědět o jevech uplynulých více, než o těch budoucích, je podivuhodná tím spíše, že nám praxe vytrvale dokazuje, jak těkavé podstaty je to město, jež neustále mění svou fasádu a jednoho dne se možná odpaří celé a splyne s krystalickou čistotou oblohy.

Než však čekat na ten den, to raději začněme hned hodnotit současné básnické výkony metrem, který nám posílají naši synové a vnuci. Je to sice postup riskantnější, přitom však mnohem prozřetelnější; vždyť to budou právě příští generace, které prosejí dnešní hromádky velmi hrubým sítem.

A což i mé vlastní oko a můj mozek nebyly a nejsou takovým sítem?!

Jde na mne až smutek, když se ohlédnu a vidím, jak rychle a snadno jím propadly všechny avantgardy, moderny a postmoderny. Nebudu tvrdit, že všichni ti dadaisté, surrealisté, poetisté, adoranti poezie všedního dne, člověčenství a civilismu, lettristé a jánevím kdo - ještě neměli ani za mák smyslu, to ne. Jen prostě měli tu historickou smůlu, že zrovna na ně připadla vcelku podřadná, byť užitečná práce, že zrovna oni byli zavoláni k tomu, aby se pokusili - každý svými prostředky - pročistit koryto hlavního básnického proudu. A budiž jim vzdán dík za to, že to stihli za necelých sto let, přestože na perifernosti jejich nejlepších děl se tím nic nezmění.

Myslím si, že generace příští už o ně ztratí zájem zcela, protože oči a mozky příštích generací uvidí už zcela jasně to, co já dnes jenom silně tuším. Že totiž teprve tato, má generace, píše dokonale vyvážena z žabomyších soubojů

útlých literárních směrů, že teprve na hřbet této generace přestaly dopadat nedůtklivé důtky cirkusových impresáriů, všech těch tajtrličích bretonů, teigů, chalupeckých či effenbergrů, že tato generace se s nonšalantním gestem díky napila mnoha rafinovaných koktejlů, aby je následně poodmítala, prahnouc po čiré vodě poezie plně i harmonizované a dokonalé v prostotě lyrického celku, poezie bez předsudků a komplexů. Poezie, která své pevné stavby buduje znovu z těch nejstarších a nejzákladnějších stavebních materiálů, jakými jsou láska a smrt. Poezie, která vidí vesmír nad svou zvrácenou hlavou a zároveň cítí, jak se jeho odraz rozpíná v lidských nitrech. Už ne psychický automatismus, ale silné emoce vzpínající se v otěžích racia, už ne lettrismus, ale obnovená moc a krása slov, už ne poetistické barvičky, ale syté barvy vážné, biologicky veselé i temné hry. A jestliže jsem alespoň trochu (nemaje času na vydatný řehot) osmál sádrové trpasličky minulých avantgard a jejich mluvčích, pak je načase, abych vytýčil ústřední paradox tohoto textu a pokusil se nakreslit alespoň primitivní mapku, podle níž příští generace budou moci hledat a snad i nalézt dnešní poklad.

Klíčové slovo, které sklene střechu nad vším jejich pátráním je
NEOKLASICISMUS.

Není origi Ōnální, ale je výstižné. Vážná hudba už je použila před nějakými padesáti lety a její reprezentanti, pánové Britten, Milhaud, Honegger, Poulenc či Prokofjev mně tu výpůjčku jistě prominou; vždyť ona je zároveň pokorným přiznáním, že - alespoň u nás - dospěla poezie do stejného bodu, kam hudba, s půlstoletým zpožděním.

A řeknu vám samozřejmě, čím se takový básnický neoklasicismus (téměř ve všem shodný s tím hudebním) vyznačuje, kde hledat jeho předchůdce (protože co by to bylo za nový literární směr, který by neměl své puncované otce i porodní báby), a zejména kdo jsou jeho hlavní představitelé. Jediné, čeho se musím pro předem omezený rozsah tohoto textu vzdát, je demonstrace vývodů teoretických přímo na dílech nominovaných neoklasicistů. Na druhé straně věřím, že už brzy se mi podaří realizovat letitý bdělý sen: totiž vydat Almanach českého básnického neoklasicismu... Bibli poezie pro příští tisíciletí!

Koho tedy do budoucna považovat za neoklasicistu?

Předev vším mne samotného: Martina Reinera. Svou poezii znám nejlépe a nebyl bych ani „normálním básníkem“, kdybych teď, daleko po třicítce a také po vydání své první zralé knížky, nepovažoval vlastní básně za to nejlepší, co česká poezie dostala do vínku.

Ale nejedu v tom sám. Všichni, které nyní vyjmenuji, vám sice budou na setkání tvrdit, že jsou bez viny, ale svými básnickými činy se - byť každý jinak intenzivně - na zločinu neoklasicismu přesto podílejí.

Abecedně seřazeni do jedné cely patří:

Norbert Holub, Petr Hrbáč, Lubor Kasal, Pavel Kolmačka, Jiří H. Krchovský, Luděk Marks, Jaroslav Pízl, Miroslav Salava, Jiří Staněk a Petr Odillo Stradický ze Strdic.

(Z generace mladší si navíc beru opci na Bogdana Trojaka.)

A předchůdci?

Tož nejpůvabnější na celé věci je, že dva nejskvělejší patroni neoklasicismu nejsou širší veřejnosti vůbec známi, byť jejich poezie je pravým vzorem neoklasicistní dokonalosti.

Za skutečného otce tohoto směru je totiž třeba Őpovažovat Jana Lukeše, jehož básně vyjdou knižně poprvé teprve letos, přestože autor je už dvacet let po smrti. Ještě překvapivějším patronem pak je Ivan Blatný - ovšem Ivan Blatný své pozdní, dosud prakticky nepublikované tvorby!

Z předchůdců bezprostředních budiž jmenováni alespoň Ivan Wernisch, Andrej Stankovič a Zbyněk Hejda.

A dost strohých výčtů!

Již přistupme k pojmenování všech neoklasicistických ctností, co se jich urodilo, a začněme tak, že společně vzpomeneme, jaká to byla událost, když Nezval pozval do poezie slovo česnek. Jaká to byla krása!

A ledva vzpomeneme a promneme si podrážděné nosíky, řekněme si, že mladí neoklasicisté dnes ve většině svých textů pojímají češtinu v tak fantastické šíři a tak komplexně, že dali nejen dávno zapomenout na trable parnasistů a jejich následníků s česnekem, ale dokonce (s vydatnou pomocí několika autorů, kterým je dnes mírně přes padesát!) vyřešili dlouhotrvající problém falešné exkluzivity básnického jazyka řa, tedy problém, který pálil i Nezvala.

Básnická čeština neoklasicistů se od té normální, lidské, neliší žádnou křečí jazyka, ale pouze dokonalou pamětí a obratností. Je to řeč, která není jinou, ale pouze vyšší formou běžně užívaného jazyka, a díky tomu se nestává předmětem nedorozumění, ale naopak lepšího srozumění. V básních neoklasicistů nikdo nevaří leguána v hadím loji. Jenom se už kuchaři naučili své české a moravské vrabce vhodně dochucovat ingrediencemi z časem vyvrácených exotických kuchyní. A tak zatímco v čase básnických revolucí se jedlo jen koření, je dnešní strava vyvážená a jemně pikantní.

Mluvě o řeči básnické, nemohu ovšem minout to, co ji nese, tedy rytmus.

A protože jste, Vítku, vydatně pomohl i v boji proti teroru daktylů, trochejů a jambů, jež byly pro češtinu stejně exotické jako mandarinky pro mladičku služebnou, vězte, že po drastické léčbě volným veršem dnešní básníci sice opět povětšinou rýmují, ale houpou se přitom v přízvukných rytmech moderní, hořké řeči, nechávají se unést rytmem dyšným i rytmem obrazů, slovních významů a tedy rytmem vlastního obsahu básně.

Už ledacos jsem tu stihl z poezie vykázat, a tak je možná čas povýšit to málo, co v ní zbylo. A příliš se při tom nenadřu a příliš nikoho nepozlobím, když řeknu, že výbor z lidové poezie, který kdysi Halas s Holanem nazvali Láska a smrt (a který bych dnes přesněji pojmenoval Vášeň a smrt), skutečně postihuje vše podstatné, o čem by poezie ne snad měla, ale o čem nutkavě stále musí hovořit. Protože poezie spontánně staví (a dokonce se rodí) na věcech, které jsou sice exaktně vysvětlitelné, avšak v neblahém důsledku našeho omezeného lidství přesto nepochopitelné a neuchopitelné.

Tím spíše je s podivem, že si staří mistři v milostném životě zpravidla vystačili s chroupáním růžových lístků a zíráním na měsíc. Nebo to byli vesměs latentní homosexuálové, kteří své sexuální citění v nepříznivých společenských podmínkách vyjevili toliko sublimovaně. Proti tomu by se ale vzepřely všechny básnické děti i doložené básnické lidušky, a tak nezbyvá než konstatovat, že ta brzda trčela asi někde v umění samém a že teprve tato básnická generace přidala k poetickému způsobu lásky nezbytný rozměr, který čpí, vrtí se a sténá.

Co je ovšem na celém neoklasicismu daleko nejúžasnější?

Že totiž zrazuje tradiční slzavost údolí, jímž je nám na zemi projít, aniž ji přímo popírá. Úděl máme těžký a utrpení, jež na nás čeká, je nezměrné; jenže přesto přese všechno je život občas i docela sranda. Říkáte, že jste to věděli? Pak jste se to ale určitě dozvěděli odjinud než z poezie, protože pro tu byl humor odjakživa tabu. (Proti kterému se občas někdo vzepřel - a to pak většinou zase byla jenom samá sranda, takže taky špatně.)

Celková velikost a význam neoklasicistů tkví v suverenním propojení několika výše zmíněných kategorií do funkčního celku, ale jejich největším dílčím přínosem je právě to, že do básnického díla vnesli humor, který prýští přímo z nejvlastnější podstaty slov, z jejich nečekaného, neotřelého spojení, humor, který je často laskavě ironický (probouzený zpravidla obcováním neoklasicistů s archaickou češtinou) a mnohdy sebeironický (což mívá na svědomí hravé obcování autora se sebou samým), humor, který se obejde bez pointy, protože nechce být

víc, než tou nejpřirozenější součástí celku, humor, který není protestujícím účelem, ale jen potvrzeným rozměrem bytí.

Sečteno a stručně podtrženo:

Neoklasicismus je poezie, která se dobrovolně vzdává jakéhokoli ideového angažmá a velikým obloukem se vrací k tradičním, prastarým námětům. Ty pak opracovává v nejlepším slova smyslu moderním, komplexním jazykem, který se neodřiká ničeho, co pomůže konečnému výrazu básně. K síle takového to jazyka pak přispívá spontánní vnímání rytmu a k síle sdělení schopnost pojmout život v celé šíři: lásku platonickou smířit s láskou tělesnou, tragiku bratřit s humorem. Neoklasicismus je tím, co muselo přijít po bezradném přešlapování postmoderny, která usilovně sešívala myši kožíšky z cárů avantgard, jimž přestala věřit. Dnes už lze být znovu, nově klasický.

A jak jinak ukončit tento text než varováním před Reinerovým syndromem. (Všem nepozorným tudíž připomínám, že Martin Reiner je sebestředný šílenec, který si z nebetyčné nudy plácá své egomaniacké domečky - z naplavenin a bláta. Nic z toho, co zde napsal, tedy není, přesněji řečeno nemůže být pravdou, protože Martin Reiner si pravdu dosud nezasloužil, ani nevysloužil.) Tudíž vás varuji a ještě přidám dobrou radu. Nedejte se šálit a vzepřete se všemu výše řečenému ukrutnou silou vlastních soudů, těch objektivních ta ryzích.

(A vy, mladí básníci, kteří přicházíte po nás, vy jděte ještě dál.

Pěstujte pilně vědomí vlastní výlučnosti.

Přistupujte k tvorbě nejen s kritickou odpovědností k poezii, ale také se sebevědomou odpovědností k vlastnímu talentu či géniu.

Neočekávejte, že budou kritici schopni dobře posoudit vaši poezii. Vězte, že to, co je pro vás nutkavým pocitem, jenž vynáší z hlubin podvědomí na povrch žhavou hmotu, které musíte dát v záblescích vteřin přesnou podobu a tvar, je pro kritika nejčastěji něčím, co se dost podobá něčemu, o čem mu někde řekli, že je poezie.

Pište s vědomím, že kritik se vždy belhá se svým soudem přinejlepším několik verst za vámi.

Začněte sami hodnotit a interpretovat svá díla a díla svých oblíbených kolegů, protože to nikdo neudělá lépe než vy.

Učiňte z literární kritiky konečně zajímavou a relevantní součástí literárního provozu!)